

جریان‌شناسی سیاسی در ایران

دکتر علی دارابی

فهرست

پیشگفتار.....	۱۵
مقدمه.....	۱۹

فصل اول: کلیات و مبانی نظری پژوهش.....	۲۵
۱. شکاف‌های اجتماعی.....	۲۹
۲. استقلال یا وابستگی.....	۳۳
۳. ایمان یا بی‌ایمانی و خلوص اعتقادی یا ناخالصی آن.....	۳۴
۴. حق و باطل.....	۳۴

فصل دوم: نگاهی به جریان‌ها و آرایش نیروهای سیاسی در ایران از ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷.....	۵۹
۱. جریان مذهبی یا اسلام‌گرا.....	۷۰
۲. جریان ملی‌گرا یا ناسیونالیست.....	۸۱
۳. جریان چپ یا مارکسیستی.....	۸۵
۱. ۳. حزب توده.....	۸۷
۲. ۳. سازمان چریک‌های فدایی خلق.....	۹۰
۴. جریان التقاطی یا ترکیبی.....	۹۱
۱. ۴. جریان التقاطی اصلاح‌طلب.....	۹۲
الف. نهضت آزادی.....	۹۲
ب. جنبش مسلمانان مبارز.....	۹۷
۲. ۴. جریان التقاطی رادیکال.....	۹۷
الف. سازمان مجاهدین خلق ایران.....	۹۷

- ب. گروه آرمان مستضعفین ۱۰۲
- ج. گروه فرقان ۱۰۳
۵. جریان سلطنت طلب ۱۰۴
۱. ۵. مبانی فکری ۱۰۷
- الف. شاه‌محوری ۱۰۷
- ب. نظام سلطنت به‌عنوان موهبتی الهی ۱۰۸
- ج. باستان‌گرایی و ناسیونالیسم ۱۰۸
- د. رابطه خدایگانی - بندگی بین شاه و رعیت ۱۰۹
- هـ. سکولاریسم ۱۰۹
- و. غرب‌زدگی ۱۱۰
۲. ۵. احزاب و گروه‌های وابسته ۱۱۰
- فصل سوم: جریان‌شناسی سیاسی اسلام‌گرا ۱۱۷**
- بخش اول: تبیین مفهومی و جامعه‌شناختی جریان اصول‌گرا (راست) ۱۱۹**
- الف. دیدگاه‌ها و مواضع سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جریان راست ۱۲۲
۱. دیدگاه‌ها و مواضع سیاسی ۱۲۲
۱. ۱. ولایت فقیه و رهبری ۱۲۲
۱. ۲. نظام حزبی و فعالیت احزاب ۱۲۴
۱. ۳. مشارکت سیاسی ۱۲۵
۱. ۴. سیاست خارجی و رابطه با آمریکا ۱۲۵
۲. دیدگاه‌ها و مواضع اقتصادی ۱۲۶
۱. ۲. سیاست‌های اقتصادی ۱۲۶
۲. ۲. رشد اقتصادی و عدالت اجتماعی ۱۲۷
۳. دیدگاه‌ها و مواضع فرهنگی ۱۲۸
- ب. تحول در مبانی و دگرگونی از راست سنتی به اصول‌گرایی ۱۳۰
- ج. اصول‌گرایی، ماهیت و مؤلفه‌های آن ۱۳۴
۱. بازشناسی اصول‌گرایی ۱۳۴
۱. ۱. خودی و غیرخودی ۱۳۵
۱. ۲. چپ و راست ۱۳۵
۱. ۳. اصول‌گرایی و محافظه‌کاری ۱۳۶

۱. ۴. بنیادگرایی ۱۳۶
۱. ۵. تاجر و واپس گرایی ۱۳۷
۱. ۶. افراط گرایی و تندروی ۱۳۷
۲. ماهیت اصول گرایی و شاخصه های آن ۱۳۷
۱. ۲. اعتقاد به جامعیت دین در اداره جامعه ۱۳۸
۲. ۲. قانون گرایی ۱۳۸
۲. ۳. مردم سالاری دینی ۱۳۹
۲. ۴. شایسته سالاری ۱۳۹
۲. ۵. پذیرش نظارت عمومی ۱۳۹
۲. ۶. پذیرش عقلانیت و خرد جمعی ۱۴۰
۲. ۷. التزام عملی به اصول و مبانی انقلاب اسلامی ۱۴۰
۲. ۸. عدالت خواهی ۱۴۰
۲. ۹. اعتدال و میانه روی ۱۴۱
۲. ۱۰. توجه بایسته به علم و دانش ۱۴۱
۲. ۱۱. تولی و تبری ۱۴۲
- بخش دوم: روحانیت؛ از اتحاد و ائتلاف تا تحول و دگرگونی جریانی - جناحی - ۱۴۷**
۱. حزب جمهوری اسلامی ۱۵۹
۱. ۱. اصول و خطامشی حزب ۱۶۳
۱. ۲. مواضع و دیدگاه های حزب جمهوری اسلامی ۱۶۹
- الف. جهان بینی حزب ۱۶۹
- ب. ساخت جامعه ۱۶۹
- ج. سیاست های اقتصادی ۱۷۰
- د. سیاست خارجی ۱۷۱
۱. ۳. کارکردهای حزب ۱۷۲
۱. ۴. انحلال حزب ۱۷۳
۱. ۵. حزب و تأثیر آن بر شکل گیری دو طیف «چپ» و «راست» در جریان اسلام گرا ۱۸۰
۲. جامعه روحانیت مبارز تهران ۱۸۶
۲. ۱. شرایط و زمینه های پیدایش ۱۸۶
۲. ۲. اساسنامه و شیوه اداره ۱۹۰
۲. ۳. نقش جامعه روحانیت مبارز در ساخت قدرت در جمهوری اسلامی ۱۹۰

۲. ابزارها و شیوه‌های تأثیرگذاری جامعه روحانیت مبارز بر افکار عمومی..... ۱۹۷
- الف. مساجد..... ۱۹۷
- ب. مجالس، مجامع و شوراهای سیاست‌گذاری مشورتی و تصمیم‌گیری..... ۱۹۷
۲. ۵. نگاهی به مواضع و دیدگاه‌های جامعه روحانیت مبارز..... ۱۹۹
۳. جامعه مدرسین حوزه علمیه قم..... ۲۰۴
۳. ۱. ادوار تاریخی..... ۲۰۵
- الف. دوره اول: (۱۳۴۰ تا ۱۳۴۲)..... ۲۰۵
- ب. دوره دوم: (۱۳۴۲-۱۳۵۷)..... ۲۰۷
- ج. دوره سوم: از ۱۳۵۷ (پیروزی انقلاب اسلامی) تاکنون..... ۲۰۸
۳. ۲. دو نسل جامعه مدرسین..... ۲۱۲
۳. ۳. جامعه مدرسین و مشارکت در صحنه‌های سیاسی..... ۲۱۳
۴. حزب مؤتلفه اسلامی..... ۲۲۹
۵. جمعیت ایثارگران انقلاب اسلامی..... ۲۳۵
۶. آبادگران حد واسط راست تا اصول‌گرایی..... ۲۴۰
- بخش سوم: تبیین مفهومی و جامعه‌شناختی جریان چپ تا اصلاح‌طلب.... ۲۴۷**
- الف. جریان چپ از پیدایش تا تحول و دگرگونی در میانی و مواضع..... ۲۴۷
۱. چپ سنتی..... ۲۴۷
۱. ۱. دیدگاه‌ها و مواضع چپ سنتی..... ۲۵۱
- الف. سیاست صدور انقلاب..... ۲۵۱
- ب. رابطه با آمریکا..... ۲۵۱
- ج. خصوصی‌سازی..... ۲۵۲
- د. توسعه و رشد اقتصادی..... ۲۵۳
- ه. عدالت اجتماعی..... ۲۵۳
- و. تهاجم فرهنگی..... ۲۵۴
۲. ۱. دوران افول چپ..... ۲۵۵
- الف. کادرسازی..... ۲۵۶
- ب. نظریه‌پردازی..... ۲۵۶
- ج. گسترش فعالیت‌های رسانه‌ای و تشکیلاتی..... ۲۵۷
۲. چپ مدرن..... ۲۵۷
۱. ۲. بازگشت به قدرت با جریان چپ مدرن..... ۲۵۹

پیشگفتار

رخداد کم‌نظیر انقلاب اسلامی ایران در جهان دین‌گریز و بلکه دین‌ستیز قرن بیستم، نشانه‌ی بحرانی جدی در جریان غالب سکولاریزه کردن حیات فردی و اجتماعی انسان‌ها به‌شمار می‌رود. هرچند فوری‌ترین اثر پیروزی انقلاب اسلامی، تغییر نظام سیاسی بود، اما روشن است که بدون پایه‌ها و مبانی فکری متفن و استوار، وقوع چنین تحول عظیمی ناممکن بود. به عبارت دیگر، «انقلاب فکری» مقدمه و زیربنای قیام ملت ایران علیه نظام استبدادی شاهنشاهی است. بنابراین بدیهی بود که پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی نیز این تحول فکری رو به گسترش، بستر رشد و شکوفایی هر چه بیشتر را طلب کند. از آنجا که چالش‌های فکری و فرهنگی برای نظام جمهوری اسلامی از مهم‌ترین آوردگاه‌های تقابل اندیشه پویا و موکد انقلاب اسلامی با سایر اندیشه‌ها محسوب می‌گردد، برنامه‌ریزی و سازمان خاصی نیاز دارد. دهه اول پس از پیروزی به استقرار نظام و مقابله با توطئه جنگ سپری شد و فرصت اندیشه بیشتر در عرصه عمل و تجربه انقلابی متمرکز گردید و شهدای دفاع مقدس موفق شدند فراتر از اندیشه‌ها، راه‌هایی را گشوده و پشت‌سر گذارند که غبطه عارفان و عالمان را برمی‌انگیخت. در دهه دوم با پشت‌سر گذاشتن دفاع مقدس، دوران بازسازی کشور بر اساس آرمان‌های انقلاب اسلامی آغاز شد و در این عرصه، رویارویی فرهنگی، برجستگی خاصی یافت و امید و انتظار چالش‌گری فکری و فرهنگی از نیروهای متعهد و آگاه به هویت و افق آینده

ملت ایران در پرتو اسلام، بستر ساز فعالیت‌هایی سازماندهی شده در قالب مؤسسات پژوهشی گردید. «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» که نهادی علمی و غیرانتفاعی می‌باشد، مولود چنین بستری است که از زمان تأسیس (دهم اردیبهشت ماه ۱۳۷۳) می‌کوشد با ترویج و تبیین مبانی فکری و اعتقادی انقلاب اسلامی به گونه‌ای مؤثر، چالش‌های فکری و فرهنگی در برابر انقلاب اسلامی و نظام برخاسته از آن را همچون فرصتی مغتنم مورد استفاده و بهره‌برداری قرار دهد. این هدف‌ها در قالب تقسیم کار میان چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی، نظام‌های اسلامی و دانشنامه‌نگاری - که مجموعاً نوزده گروه علمی را شامل می‌شوند - تعقیب می‌شوند.

«پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی» که متشکل از شش گروه «فرهنگ‌پژوهی»، «مطالعات انقلاب اسلامی»، «تاریخ و تمدن»، «غرب‌شناسی» و «ادبیات اندیشه کانون» است، در راستای ساماندهی تأملات و کاوش‌ها در خصوص تحولات فرهنگی و اجتماعی می‌کوشد زمینه تولید آثاری با جهت‌گیری انتقادی و بومی را در مورد مسایل و مشکلات حوزه‌های یاد شده فراهم سازد. هدف‌ها و برنامه‌های کلی گروه مطالعات انقلاب اسلامی عبارتند از:

۱. تبیین مبانی نظری، علل و پیشینه‌های تاریخی و اجتماعی و فرایند تحقق انقلاب اسلامی؛
۲. تحلیل و تبیین وقایع، مسایل و دستاوردهای انقلاب اسلامی؛
۳. نقادی مطالعات انقلاب اسلامی و ارزیابی عملکرد متولیان امور؛
۴. بررسی موانع و آفات و ارائه راهبردهای مناسب در جهت تحکیم، تداوم و تکامل انقلاب و نظام اسلامی.

تحقیق حاضر که حاصل کوشش محقق ارجمند جناب آقای دکتر علی دارابی، دارای دکترای علوم سیاسی در گروه مطالعات انقلاب اسلامی می‌باشد به موضوع جریان‌شناسی سیاسی در جمهوری اسلامی ایران پرداخته است.